

H. C. Agrippa von Nettesheim *De occulta philosophiá*ja eddigi magyar fordításainak értékelése és rövid kutatástörténet

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.19758>

Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486–1535) a kölni, majd a párizsi egyetemen tanult skolasztikus filozófiát. Kölnben a tomizmus mellett az ott erős albertizmusban mélyedhetett el, beleértve a közelmúltig Albertnek tulajdonított *Speculum astronomiá*t,¹ de megismerkedett idősebb Plinius *Naturalis historiá*jával és Ramon Llull íásaival is Andreas Canter, a kölni egyetem újító szellemű rektorának vezérlete alatt (életrajzok: Morley 1856; Prost 1881–1882). 1508 és 1509 között Spanyolországban tartózkodott, ahol a katonáskodás mellett minden bizonnyal a mágia iránti érdeklődésébe vágó további műveket tanulmányozhatott. Ezután ment Párizsba, ahol tagja vagy talán egyik vezetője volt egy titkos társaságnak, amely hermetizmussal és keresztény kabbalával foglalkozott. 1509-ben Ausztriai Margit támogatását élvezve a Dôle-i egyetemen tartott előadást Johann Reuchlin kabbalista művéről, a *De verbo mirificó*ról (Reuchlin 1494). Levelei tanúsága alapján ekkor körvonalazódott benne az ókori természeti mágia és a hermetizmus helyreállításának terve, amelyet már 1503-ban dióhéjban megfogalmazott.² Ugyanitt írta meg a burgundi hercegnő iránti tisztelete jeléül a boszorkányüldözés alapját képező *Malleus maleficarum* érveinek cáfolatát,³ a kabbalista érveket is felsorakoztató *De nobilitate et praexcellencia foeminae sexus* (*A női nem nemessége és kiválósága*) című értekezését, amelyben a VIII. Ince által jóváhagyott kézikönyvvel szemben a női nem felsőbbrendűségét igyekszik bizonyítani (Agrippa von Nettesheim 1509. Vö. van der Poel 1997. 185–224;

¹ A mű az asztrológiát érintő vitákra reagálva kategorizálja az ilyen tárgyú írásokat a következő besorolás szerint: elfogadható, részben elfogadható, illetve elvetendő (Zambelli 1992. 43–74). Albert attribúcióját erősen kétségbe vonta Rutkin 2019. 291–293, 501–502; Paravicini Bagliani 2001 és Roy 2000. 159–180. A szakirodalmi hivatkozások a jelen írást követő Agrippa-fordítás irodalomjegyzékére utalnak.

² *Ad [...] Joachimum Marchionem Brandenburgensem de rebus convenientibus vero mago* (kelt 1503. június 27.). In Trithemius 1567. 101, 108–109; vö. Zambelli 1968.

³ Kramer (Henricus Institor) 1486. A könyv publikálása előtt két évvel Kramer feltételezett boszorkányokat igyekezett brutális kihallgatási procedúrának alávetni Tirolban, amit azonban a helyi hatóságok leállítottak, őt pedig kiutasították, amire a könyv megjelentetése volt a válasz.

Prost 1881–1882. 161–166; Morley 1856. 97–110). Előadásaiért elnyerte a teológiai doktorátust, azonban ugyanezek miatt Jean Catilinet ferences prior feljelentette mint „judaizáló eretneket”, így távoznia kellett Burgundiából. 1509 és 1510 fordulóján tehát visszatért Németországba, és Würzburgban néhány napon át Johannes Trithemius (1462–1516) bencés rendi apáttal konzultált, aki előbb Sponheimben, majd Würzburgban Németország legnagyobb mágikus tematikájú könyvtárát hozta létre, és 1508-ban ezek rövid leírásokkal teljes, részletes katalógusát is elkészítette *Antipalus maleficiorum (Varázspálca)* címen.⁴ Neki küldte el 1510 áprilisában véleményezésre fő műve, a *De occulta philosophia* első megfogalmazását, és a továbbiakban Trithemius tanácsai alapján dolgozta át, illetve bővítette ki azt. Célja kompendiumával a természeti mágia és a hermetizmus megbecsülésének helyreállítása volt, amihez a keresztény kabbalisztika eredményeit is fel kívánta használni.

Ez a modern kiadásaiban 600 oldal terjedelmű munka három könyvből áll (angol fordításai: Agrippa von Nettesheim 1992b és 2021). A hatalmas műveltséget felvonultató, számos ókori szerzőt idéző, 74 fejezetet tartalmazó első könyv a *természeti mágiát* tárgyalja. Ez javarészt a *Picatrix*-ből, Ficino *Az életről* harmadik könyvéből és Plinius *Naturalis historiájából* merít. A második könyv 60 fejezete az *égi mágiával* foglalkozik. Számmisztikai, kabbalista, asztrológiai és talizmánmágiával kapcsolatos témák kerülnek benne sorra. Az itt közölt részletek ebből a könyvből származnak. A 65 fejezetet számláló harmadik könyv a *szertartásos mágiát* és az emberi lélek megtisztítását taglalja.

Agrippa célja egy olyan, minden fontos részletre kitekintő összegzést adni a mágiáról, amely az elméleti alapvetésen túl praktikus tanítással is szolgál. Mindazáltal Ficino és Pico tanítványaként az emberi lélek felemelésének tanítását is magáévá tette, és a gyakorlat célja az *ascensio*. Ficino először *Lakoma*-kommentárjában (1469; magyarul: Ficino 2001, 2. kiad. 2024) fejtette ki az emberi lélek Istenhez való felemelésének tanát főként Plótinost követve, ahol a szépséget Isten fényeként definiálva a szeretetet jelöli meg vezetőnek az Istenhez vezető úton. Majd *Platonikus teológiájában* (1474; Ficino 2001–2006). Augustinus, Plótinosz és Iamblikhosz nyomán fejtette ki részletesen az emberi lélek halhatatlanságára és lehetőségeire vonatkozó tanait. Pico 1486-os *Oratiójában* a hermetikus Asclepius és Ficino újplatonikus tanítása alapján hirdeti meg programját szintén az emberi lélek felemelésére (Pico 1984), amit később, 1489-ben kiadott *Heptaplusában* kabbalista fejtegetésekkel is gazdagítva dolgoz ki a *Teremtés* első mondati exegézisének fényében (Pico 2002). Velük egy időben Ludovico Lazzarelli

⁴ A katalógus kéziratban maradt. Johannes Trithemius a könyvtártudomány atyja és a modern titkosírások megalapítója. Számos teológiai és történeti műve mellett legfontosabb munkája a sok vitát kavart, majd 1609-ben indexre tett és 1900-ban feloldott *Steganographia* I–III. Szerzője szerint a könyv pusztán a titkosírást tanítja, Agrippa és John Dee (1527–1609) utalásából azonban az derül ki, hogy az angyalokkal való kommunikáció egyfajta segédletének tartották.

még inkább hermetikus kontextusban adja elő ezt az elképzelést költeményeiben és a *Crater Hermetis*ben (1492–1494; Hancgraaff–Bouthoorn 2005. 165–270), ahol az ember szellemi újjászületését a *deificatio* jegyében tanítja. Őket követik a reneszánsz további gondolkodói: Agrippa, majd John Dee (1527–1609), akinek kutatása során Szőnyi György Endre vezette be az *exaltatio* fogalmát annak a törekvésnek jelölésére, amely az ember megistenülését, *deificatióját* tűzi ki céljául (Szőnyi 1998, 2004 és 2010).

A *De occulta philosophiá*nak már létezik magyarul egy teljes és egy válogatásfordítása. Hogy fordítótársammal, Hamvas Endre Ádámmal miért vállalkoztunk mégis az egész mű újrafordítására, azt az alábbi elemzéssel kísérlem meg megindokolni.

A Hermit Kiadó produktumát a szabadkőműves Kássa László⁵ jelentette meg könyvenként külön-külön, *Okkult filozófia* címmel (Agrippa von Nettesheim 1999, 2000, 2014). A kiadványok nem tartalmazzak jegyzeteket, sem elő- vagy utószót, az első könyv tartalomjegyzékéből hiányzanak a záró fejezetek címei (I. 69–74. fejj., lásd 204–205; az utóbbin kellene lenniük). Az első kötet impresszuma szerint a fordító Ladányi Lóránd (helyesen és a többi kötetben: Lóránt), a szöveget lektorálta Kássa László, a nyelvi lektor Borsos Mária. Mivel a kötetek számos fordítási hibát tartalmazzak, utánanéztem a fordító további műveinek. (A nyelvi lektorról semmit sem találtam.) Ladányi Lóránt (1907–1944) a bridzs és a pasziánsz szakértője (Ladányi et al. szerk. 1941; Ladányi 1943; Ladányi é. n.; Ladányi–Bodnár 2001), a kártyajátékoknak azonban „a titkos tudásba beavatató” szerepet is tulajdonított.⁶ A közelmúltban jelentette meg két kiadót, a Hermit (2018) és a Pythia (2020) Ladányi *Csakra-gyógyászat* című könyvét, amelynek 1944 előtti kiadásáról nem tudunk. A fordító ezoterikus érdeklődése tehát kétségbevonhatatlan, Kássa is valószínűleg saját és Ladányi szabadkőműves háttere miatt ismerhette meg a munkásságát. Arra, hogy egyikük sem tudott, illetve tud alaposan latinul, és az eredeti szöveget sem értették pontosan, a következő példákat hozom fel.

Először néhány rontott fejezetcímet szeretnék idézni a helyes magyar fordítással együtt (Hamvas Endrétől, Agrippa von Nettesheim, megjelenés alatt): Az I. könyv 14. fejezete címét: *De spiritu mundi quis sit et quod sit vinculum occultarum virtutum* (Agrippa von Nettesheim 1992a) így adja vissza: *A világi szellemről és a rejtett erők kapcsolatáról* (Agrippa von Nettesheim 1999/2000/2014. I. 54. Kiemelések tőlem – F.-I. M.). Helyesen: *Arról, hogy mi a világlélek, és hogy az a*

⁵ Kiadója egy Miskolc melletti faluban, Ongán székel. Egy 2004-es riport alapján Kássa László „egy nyugati hermetikus páholy tagja, az egyik legjelentősebb hazai tarot-szakértő. (A sátánista mágiáról, illetve a tarotról szóló értekezései beavatási vizsgafeladatok voltak.)” Bogár 2004.

⁶ „A kártya világhódító történelme során a titkos tudásba való beavatás szimbóluma, vallási szertartások tartozéka, a misztikus tudás hordozója, a jövődőlés eszköze volt” (Ladányi–Bodnár 2001. fülszöveg).

rejtett erők összekötője. Az I. 36. fejezet: *De unione rerum commixtarum atque introductione nobiliorum formae vitaeque sensibilis* (Agrippa von Nettesheim 1992a. 77) így szerepel nála: *A kevert dolgok egyesítéséről, a finomabb forma létrehozásáról és az élet kihívásairól* (Agrippa von Nettesheim 1999/2000/2014. I. 98). Helyesen: *A kevert dolgok egységéről és arról, hogy miként lehet bevezetni a nemesebb formát és az érezni képes életet.* Az I. 39. fejezet címét: *Quod certis quibusdam mundi materiis mundana numina et horum numinum ministros daemones allicere possumus* (Agrippa von Nettesheim 1992a. 77) így torzította el: *Ahogy bizonyos természetes anyagokkal meg lehet idézni a lelkipásztorokat és démonokat, illetve azok szolgálóit* (Agrippa von Nettesheim 1999/2000/2014. I. 104). Helyesen: *Arról, hogy a világ egyes elemeivel meg lehet idézni a világi istenségeket és ezeknek az istenségeknek a segítő démonait.* Szegény lelkipásztorokról Agrippa sem gondolta volna, hogy meg lehet idézni őket!

A szövegtestben is hozok két példát. A 45. fejezetnek már a címében látható a bizonytalanság, mert szűrőről sehol nincs a fejezetben szó: *A szerelmet ébresztő kenőcsökről és szűrőkről, és azok hatalmáról.* Az eredeti cím: *De collyriis, unctionibus, philtris eorumque virtutibus* (Agrippa von Nettesheim 1992a. 77). Helyesen: *A szemkrémekről, kenőcsökről, a szerelmi bájitalokról és hatásairól.* Az első bekezdést erősen leegyszerűsítve, zavarosan és értelmetlenül így fordítja Ladányi:

A kenőcsök természeti és mennyei dolgok erejét tartalmazzák, átlagos kapcsolatot tartanak fenn szellemükkel, melyet különböző módon megváltoztathatnak, és átalakíthatnak. Képesek tulajdon képességük átvitelére is, tehát nemcsak saját testükre hatnak, hanem a testükhöz közel állókra is, melyet fénycsóvák, bűbájjal avagy érintéssel közölhetnek.⁷

Helyesen így érthető:

A természetes és égi erőkkel összhangban lévő szemkrémek és kenőcsök, melyek szellemünkkel érintkezésbe kerülnek, meg tudják azt sokszorozni, át tudják változtatni, alakítani és formálni tudják mindig másképp,⁸ és át tudják adni azokat az erőket, amelyek bennük rejlenek, olyannyira, hogy nemcsak a [felhasználó] saját testére tudnak hatást kifejteni, hanem a közelében lévőre is, mégpedig valamiféle hasonló minőséggel hatnak rá, látósugarak, igézés és érintkezés révén.⁹

⁷ Agrippa von Nettesheim 1999/2000/2014. I. 118. Az eredetiben: *Collyria etiam et unguenta, naturalium coelestiumque vires conspirantia circa spiritum nostrum, possunt eum multiplicare, transmutare, transfigurare, transformare alias aliter, iam vero et transpositionem inducere potentiarum illarum, quae sibi insunt, ut iam non solum possit in proprium corpus agere, sed etiam in propinquum atque illud per radios visuales, per fastinationes perque contactus quadam simili afficere qualitate.* (Agrippa von Nettesheim 1992a. 169–170.)

⁸ Ti. az ég helyzetének megfelelően.

⁹ Frazer-Imreggh Monika fordítása.

A másik szövegbeni példám a 66. fejezetből való, melynek rontott címe így szerepel: *Ahogy a lelki szenvedélyek támogatottak a megfelelő mennyország révén, és mennyire felesleges minden műben a lélek ereje* (Agrippa von Nettesheim 1999/2000/2014. I. 181). Az eredetiben: *Quod passiones animi plurimum iuvantur ab opportunitate coelesti et quam necessaria sit in omni opere ipsa animi constantia* (Agrippa von Nettesheim 1992a. 77). Ez helyesen: *Arról, hogy a lélek szenvedélyeit elősegíti az ég megfelelő állapota, és hogy mekkora szükség van a lélek állhatatosságára minden művelet során.* Az utolsó bekezdés (a címhez hasonlóan) a szöveg valós értelmét éppen az ellentétére fordítva Ladányinál így hangzik:

Hiszen a szilárd és rendíthetetlen hit sok furcsaságot okoz ott is, ahol helytelenül gyökeret vert, így mindenfajta bizalmatlanság, a mágus szellemi erejének mindenfajta gondoskodása, két szélsőség között inog, és szétforgácsolódik. Ezért az ilyen sóvárgóan várakozó hatások hiányoznak és hatásuk elvész, míg lelkünk ugyanazon szilárd és rendíthetetlen erői éppúgy képtelenek az elvegyülésre, mint a dolgokkal és műveletekkel való egyesülésre.¹⁰

Helyesen:

Tudniillik, ahogy az erős és állhatatos hit csodás eredményekhez vezet néha még hamis műveletek esetén is, úgy ha a mágikus műveletet végrehajtó ember nem bízik vagy kételkedik, az semmivé teszi és megtöri lelkének erejét, ami pedig közvetít a két végpont között. Ezért esik meg, hogy csalódást okoz és haszontalan lesz az, amit az égi befolyásoktól reméltünk, mivel azokat lelkünk állhatatos és szilárd ereje nélkül egyáltalán nem lehet a dolgokhoz vagy eljárásainkhoz kötni, vagy azokkal egyesíteni.¹¹

Ennyi példa talán elég ahhoz, hogy meggyőzzön bennünket arról, hogy Kássa értelemferdítő kiadásait nem érdemes olvasni.

A másik válogatás-fordítást ismeretterjesztő jelleggel egy egyébként képzett szakmabeli, a néhai Magyar László András állította össze és fordította, ez 1990-ben jelent meg *Titkos bölcsélet* címmel (Agrippa von Nettesheim 1990). A kötet nem tartalmaz lábjegyzeteket, sem bibliográfiát; a bevezetésben közölt életrajzban azonban némi szenzációt keresve annak főként kalandos elemeit hangsúlyozza, és Agrippát (teljesen indokolatlanul) fekete mágusnak nevezi. Nem tér ki a műnek sem a *Picatrix*-szal, sem egyéb hasonló tematikájú, korabeli munkák-

¹⁰ Agrippa von Nettesheim 1999/2000/2014. I. 182–183. Az eredetiben: *nam, sicut firma et pertinax credulitas mirabilia operatur etiam nonnunquam in operibus falsis, sic diffidentia atque haesitatio virtutem animi operantis, quae inter utrunque extremum medium est, dissipat atque frangit; unde contigit optatum a superioribus influxum frustrari atque deperdi, qui sine animi nostri stabili ac solida virtute rebus et operibus nostris coniungi atque uniri minime potest.* (Agrippa von Nettesheim 1992a. 228.)

¹¹ Hamvas Endre Ádám fordítása.

kal való kapcsolataira, amelyekből az egyébként bőven merít, ahogy a mágikus írásoknak az Albertus Magnusnak tulajdonított *Speculum astronomi*ban lefektetett kategorizálására sem.¹² A könyvecske a teljes mű egynyolcada; a válogatás jellege, szövélyasztásai és az egész műhöz való lekezelő és bagatellizáló közelítése egyértelműen magán viseli annak a szorongásnak a nyomát, amelyet a kilencvenes években az ezotéria iránt megnövekedett érdeklődés következményeként egy filológus érezhetett, amikor hasonló, kora újkori mágikus tematikákhoz nyúlt. Talán ezzel magyarázható a fordítónak az a törekvése is, hogy lebeszélje az olvasót arról, hogy komolyan vegye Agrippa írását. Érdemes elolvasni Bogár Zsolt már idézett riport-sorozatát a cenzúra 1989-es eltörlése után gomba módra szaporodó ezoterikus kiadókról, ahol a hinduizmus és buddhizmus klasszikusai mellett tömegével jelentek meg a New Age misztifikáló fércművei, és olyan, tudományos képzettség nélküli emberek adták ki az európai gondolkodás ezoterikus múltjának jelentősebb műveit, például Püthagorasz *Verba aurea*ját, mint a már tárgyalt Kássa László.¹³ Ebben a közegben a tudományos közönség még nagyobb gyanúval tekintett bármely ezoterikus vonatkozású szöveg megjelenítésére, de még tárgyalására is.

Visszatérve Magyar László Andrásához és elidegenítő megközelítéséhez, bevezetőjében nem foglalkozik a könyv filozófiai és teológiai vonatkozásaival, és Agrippa célkitűzéseit figyelmen kívül hagyva azt állítja, hogy a mű, bár nagy hatású és fontos, semmi eredetit nem tartalmaz, hiszen „voltaképpen idézethalmaz” (Agrippa von Nettesheim 1990. 14, a fordító *Bevezetője*). Sajnos a Magyar László András által idézett szerzők listájából azonban három olyan jól ismert szerző, illetve munka is kimaradt, akiktől és amiből jelentős passzusok szerepelnek olykor akár szó szerint átemelve Agrippánál, a forrás megjelölése nélkül. Ezek: Marsilio Ficino *Három könyve az életéről* (Magyarul: Ficino 2023), Giovanni Pico della Mirandola *Heptaplusa* (Magyarul: Pico 2002) és a *Picatrix* (magyarul: Picatrix 2022). Ebből adódnak azok a válogatás szövegében felbukkanó terminológiai pontatlanságok, sőt fordítási hibák is, amelyeket a fenti szerzők és művek fordítása után már ki lehet küszöbölni. (Például az *imago* kifejezésről nem tudjuk meg Magyarától, hogy az egészen egyszerűen ’talizmán’.) Összességében tehát minden ponton egyetértek Bobory Dóra kifogásaival és kritikájával, aki korábban Magyar László András Cardano-fordításában igen hasonló problémákkal találkozott (Bobory 2016).

A mágikus tematika iránti, már említett megközelítésnek megfelelően Magyar László András szerint nem tudományos, nem ismeretterjesztő, nem filozófiai, de nem is okkult műként kell olvasnunk ezt az enciklopédiát, hanem idézem: „mint gyermek a mesét” (Agrippa von Nettesheim 1990. 14–15, a for-

¹² A három fő kategória: „elfogadható”, „részben elfogadható”, „tiltott” (Zambelli 1992).

¹³ Püthagorasz 2002. Sajnos a fentebb idézett Bogár Zsolt nem érzékelte a Hermit kiadványainak hiányosságait.

dító *Bevezetője*). Ez azért problematikus álláspont, mert ahogy a könyv címe is világosan rámutat, Agrippa (és vele együtt kortársai is) igenis filozófia gyanánt értékelte saját, középkori és reneszánsz mágikus tematikájú írásokból merítő, kompilatív és összegző kézikönyvét.

A 19. századi életrajzi eredmények (Morley 1856. Prost 1881–1882) után a 20. századi nemzetközi kutatás első hulláma ezzel ellentétben a reneszánsz mágia enciklopédiájának nevezte ezt a könyvet, és ennek megfelelően jelentőségét a mágiával kapcsolatos antik, középkori és korabeli irodalmi, filozófiai és teológiai ismeretanyag összegyűjtésében látta.

Daniel Pickering Walker 1958-ban megjelent, világklasszissá vált könyvében, melynek címe *Spiritual and Demonic Magic from Ficino to Campanella* (Walker 1958), a mágiát két típusra, az ún. „spirituális” és a „démoni” mágiára osztva vizsgálja a reneszánsz szerzők, így Agrippa hovatartozását is (Walker 1958. 90–96). Majd 1964-ben Frances Yates *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition* című nagy hatású monográfiájában azt fejtette ki, hogy a hermetizmus felélesztésével valójában egy új vallási irányzat indult el a reneszánszban, ami viszont végső soron a modern tudomány kialakulásához nyitotta meg az utat, és ebben a kontextusban vizsgálja Agrippa műveit is (Yates 1964). Egy évvel később az első komolyabb 20. századi életrajzi munka szerzője, Charles Nauert viszont a reneszánsz gondolkodás krízise kapcsán tárgyalja Agrippa műveit (Nauert 1965). 1967-ben Hermann F. W. Kuhlow a lutheránus teológia szempontjából vizsgálta azt a tényt, hogy Agrippa nem Krisztuson át, hanem a világegyetem lépcsőfokain felemelkedve kívánja az embert Isten közelébe juttatni (Kuhlow 1967).

Michael Keefer 1991-es cikkében már a „hermetikus újjászületésre” utalva vizsgálja Agrippa dilemmáit (Keefer 1991). Vittoria Perrone Compagni, aki a latin szöveg kritikai kiadását készítette el 1992-ben (Agrippa von Nettesheim 1992), 2007-es tanulmányában cáfolta azt az állítást, miszerint Agrippa fő műve pusztán a mágia enciklopédiája volna (Perrone Compagni 2007). Agrippát az ismeretelmélet, a mágia és kora erkölcsi reformátorának nevezi azért, mert szerinte Agrippa a mágiát a keresztény vallásba beépítve egy új ismeretelméletet alkotott meg. Idézem: „Ez egy olyan filozófiai mű, amelyben Agrippa az újplatonikus metafizika alapján igazolta a mágia ismeretelméleti státuszát.”¹⁴

Perrone Compagni vitába száll Mark van der Poellel, aki könyvében „humanista teológusnak” nevezi Agrippát (van der Poel 1997. 51–55). Az olasz kutató szerint ugyanis mivel Agrippa újplatonikus metafizikai alapokra helyezi mágikus ismeretelméletét, ezért inkább nevezhető „teológus humanistának” (Perrone Compagni 2007. 431). Hangsúlyozza, hogy Agrippa célja nem merült ki a mágia megbecsülésének helyreállításában, tehát nem pusztán a mágiát kívánta megreformálni, hanem kora egész tudományos gondolkodását is. Ezzel egyet-

¹⁴ “It is a work of philosophy, in which Agrippa justified the epistemological status of magic on the basis of Neoplatonic metaphysics” (Perrone Compagni 2007. 429).

érthetünk a tekintetben, hogy a filozófia előzményének a vallási és erkölcsi megtisztulást tekintette, a tudás megszerzése eszközének a mágiát vélte, végcéljának pedig az Istenhez való felemelkedést tartotta.

Christopher I. Lehrich 2003-ban adta ki könyvét, melynek címe azt sugallja, hogy Agrippa daimonológiáját és angyaltanát fogja tárgyalni, valójában a szerző a *De occulta philosophia* és egyáltalán a kora újkori mágia korábbi megítélését kívánja helyreállítani, és interdiszciplináris megközelítésből igyekszik a szöveget értelmezni (Lehrich 2003).

Wouter Hanegraaf 2009-es cikkében Agrippát Lazzarellivel együtt vizsgálva állapítja meg, hogy a két filozófus célja közös, csak eszközeik mások az ember *deificatio*jának elérésében (Hanegraaff 2009).

Brian P. Copenhaver hat oldalt szentel Agrippának és a *De occulta philosophia*-nak a 2015-ös, főként a kora újkori mágia történetéről írt monográfiájában, és bár elismeri a kölni filozófus munkájának elméleti érdemeit, amennyiben többnek tartja pusztá enciklopédiánál, mégis kételkedik a mű eredetiségében.¹⁵

A kutatás legfiatalabb képviselői a Szőnyi-tanítvány Noel Putnik és a Ciliberto- és Perrone Compagni-tanítvány¹⁶ Dario Gurashi, akik tanáraik nyomán folytatják tovább és szélesítik ki a vizsgálódást. Noel Putnik a *De occulta philosophia* tárgyalása során cikkeiben és monográfiájában a „religious magic” (vallásos mágia) terminust vezeti be Agrippa filozófiájára (Putnik 2010, 2017, 2020, 2022). Dario Gurashi Agrippa korai, kisebb írásait elemzi (Gurashi 2020, 2022), amelyeket Zambelli adott ki.¹⁷ Doktori disszertációjában és a belőle átdolgozott monográfiájában a *Dialogus de homine* elemzése során Agrippa humanizmusára fókuszál (Gurashi 2018, 2021).

Az alábbi fejezetek közül az első kettő (II. 55. és 56.) a Ficino meghatározta világlélekkel és világsszellemmel foglalkozik (Ficino 2023. 172–186. III, 1–3), ahol irodalmi (Vergilius, Lucanus) és filozófiai (Manilius, Boëthius) idézetekkel is illusztrálja Agrippa ezek szerepét és működését, híven követve Ficino tanításait. Az 56. fejezetben jelenik meg az a platonikus tanítás, hogy az égi szférák, a csillagok és az elemek is rendelkeznek lélekkel. A következő, 57. fejezet pedig szintén Ficino *Platonikus teológiája*, Plótinosz és Plátón *Timaiosza* alapján

¹⁵ Copenhaver 2015. 284–291. “His occult philosophy is systematic, comprehensive, and grounded in authority and evidence, though it is not original. It is a vulgarization of the great revival of ancient magic begun in the previous century by Ficino and continued by Giovanni Pico, Johann Reuchlin, and others.” („Okkult filozófiája szisztematikus, átfogó, tekintélyen és bizonyítékokon alapul, bár nem eredeti. Ez az ókori mágia nagy újjáéledésének népszerűsítése, amelyet az előző században Ficino indított el, majd Giovanni Pico, Johann Reuchlin és mások folytattak.”) (Copenhaver 2015. 287.)

¹⁶ Michele Ciliberto (1945–) Giordano Bruno, Machiavelli és Shakespeare kutatója, a Firenzei Nemzeti Reneszansz Tanulmányi Intézet (Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento di Firenze) vezetője.

¹⁷ Agrippa von Nettesheim 1954. 119–162. Paola Zambelli (1935–) számos kiváló tanulmánykötet és monográfia szerzője, pl. Zambelli 1992, 2007.

azt bizonyítja, hogy a világlélek és az egek lelkei gondolkodó lelkek, mert részesülnek az isteni értelemben, és ezen tökéletes értelem révén vezérlik a világ egész gépezetét. Az 58. fejezet az előbb felsorolt forrásokon túl az *Orphikus himnuszokra* támaszkodva az égi lelkek neveit és fennhatóságukat mutatja be a földi világ és az ember felett. Az érvelést Agrippa ismét irodalmi és filozófiai szemelvényekkel illusztrálja Manilius, Vergilius és Porphüriosz műveiből. A 60. fejezet hosszú címe is azt hangsúlyozza, hogy mintegy átkötés gyanánt szolgál, és a szertartásos mágiát tárgyaló harmadik könyv tematikájába vezet át: *Arról, hogy az emberi könyörgések természetes módon belepecsételik erejüket a külső dolgokba, és hogy az emberi lélek miként emelkedik fel az egyes, egymástól függő lépcsőfokokon keresztül az értelmi világba, és lesz hasonló a magasztos szellemekhez és értelmekhez.* A fejezet elején az újplatonikus szümpatheia elvét fejti ki Agrippa, aminek az alapján bármilyen mágikus-theurgikus tevékenység működni képes. Ez a világ létszintjein keresztül az isteni értelemről és az ideáktól kiindulva a világlelken és a bolygók lelkein át, fölülről lefelé haladva láncolatok sorát feltételezi, amelyek egymással összefüggve oda-vissza képesek hatni, illetve jelzéseket adni egymással rezonálva, egy lant azonosan hangolt húrjainak rezgéseire hasonlóan (máshol ugyanez a kép egyetlen hosszú húrral szerepel, amely átível a különböző létszinteken). Majd az imák szerepét, illetve a természeti anyagok ezen a tudáson alapuló felhasználását magyarázza a mágikus-theurgikus praxisban. A szó a lélek képmása, és a lélek ezen keresztül képes hatni a természeti anyagokra, mert azokat is a világlelek hozta létre. Az ima legnagyobb fokú hatékonyságához azonban az emberi léleknek a Napot uraló értelem világosságát kell megismernie és ahhoz kell hasonlatossá válnia, ahhoz kell felemelkednie. Ehhez pedig nélkülözhetetlen a teremtetőbe vetett hit.